

Advokatbistand til innsatte etter rettshjelploven § 11

1 Rett til rettshjelp og godtgjørelse

Innsatte som har vært utelukket fra fellesskap i mer enn ett sammenhengende døgn eller som har vært plassert på sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng, har rett på fritt rettsråd hvis de vurderer å klage eller klager på vedtaket, jf. rettshjelploven (rhjl.) § 11 første ledd nr. 9 og 10.

Ved vurdering av klage godtgjøres det for 3 ganger rettshjelpssatsen, og ved klage gis det et tillegg med 2 ganger satsen. Ved vurdering av klage eller klage over vedtak om forlengelse, gis et tillegg med 3 ganger satsen, jf. stykkprisforskriften § 5 andre ledd nr. 13.

Klagefrist i denne typen saker er normalt 7 dager, jf. straffegjennomføringsloven § 7 første ledd bokstav e. På grunn av de korte klagefristene er det ikke uvanlig at man først sender en fristavbrytende klage til fengselet.

Som advokat skal man kontrollere lovmessigheten av vedtaket. I den sammenheng er det flere momenter som er relevante. I det følgende gjennomgås de ulike trinnene i vurderingen av hvorvidt det bør inngis klage på vedtak om hhv. isolasjon og sikkerhetscelle/sikkerhetsseng. Til slutt gis eksempel på fristavbrytende klage og begrunnelse til klage.

2 Innsynskrav

Før man kan vurdere om det er aktuelt å klage på et vedtak, må det bes om innsyn.

Innsynskrav skal avgjøres uten ugrunnet opphold. Det betyr så snart som praktisk mulig. Ifølge bestemmelsens forarbeider vil de fleste innsynskrav være såpass enkle at de burde kunne avgjøres samme dag som de er mottatt.¹ Det samme er lagt til grunn av Sivilombudet.²

Sivilombudet har utarbeidet en innsynsguide som kan være relevant å vise til hvis det skulle oppstå utfordringer knyttet til innsynskravet. I veilederen er det blant annet knyttet noen kommentarer til det betydningen av ressursproblemer i forvaltningen:

«Ressursproblemer, for eksempel på grunn av økt saksmengde eller variasjoner i antall ansatte, gir ikke generelt grunn til å godta lengre saksbehandlingstid enn lovens krav. Det samme gjelder sykdom og ferieavvikling. Det er forvaltningens ansvar å organisere seg på en slik måte at innsynskravene blir behandlet i tråd med lovens krav til saksbehandlingstid.»³

¹ Se Offentleglova § 29 (1) andre punktum, og Ot. Prp. Nr. 102 (2004-2005) s. 151.

² Se [Sivilombudets innsynsguide](#), side 11.

³ Se [Sivilombudets innsynsguide](#), side 11.

3 Krav til begrunnelse

Kravet til begrunnelse er en viktig rettssikkerhetsgaranti og følger blant annet av forvaltningslovens §§ 24 og 25, jf. straffegjennomføringsloven § 7.

Det stilles strenge krav til begrunnelsen for bruk av inngripende tvangstiltak. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har slått fast at beslutninger om isolasjon skal begrunnes på en måte som viser at den innsattes omstendigheter, situasjon og atferd er tatt hensyn til.⁴

Vedtaket begrunnelse skal redegjøre for hvilken hjemmel som er grunnlag for tvangstiltaket, og hvilket formål tvangstiltaket er ment å oppfylle. Det må videre være foretatt en vurdering av om tvangstiltaket var «nødvendig» eller «strengt nødvendig». I det ligger at mindre inngripende tiltak må være vurdert. Innsatte skal normalt gis anledning til å uttale seg før inngripende tvangstiltak besluttet.⁵ Vurderingen skal være fremtidsrettet, og de enkelte alternative tiltakene som er forsøkt eller vurdert, skal være beskrevet i vedtaket. Til slutt stilles det krav om at tvangen skal være forholdsmessig. Det betyr at fengselets behov må veies mot belastningen for den innsatte. Denne vurderingen skal også komme frem av begrunnelsen.

Begrunnelsen skal være skriftlig. Kravet til skriftlighet er ment å sikre at det gjøres en grundig vurdering av tiltakets forholdsmessighet. Begrunnelsen skal være etterprøvbart, i dette ligger at de aktuelle avveiningene skal komme klart frem av vedtaket og at det skal være en reell klageadgang.⁶

4 Hjemmel for tvangsbruk

4.1 Hjemmel for utelukkelse fra fellesskap

For at kriminalomsorgen skal kunne beslutte hel eller delvis utelukkelse fra fellesskap må slik utelukkelse være nødvendig for å oppfylle et av de angitte formålene i straffegjennomføringsloven § 37 (1) bokstav a-e.

Utelukkelsen kan bare opprettholdes så lenge den er nødvendig. Kriminalomsorgen skal fortløpende vurdere om grunnlaget for utelukkelse er til stede. Straffegjennomføringsloven § 37 inneholder ulike tidsmessige grenser som det er viktig å følge med på.

4.2 Hjemmel for bruk av sikkerhetsseng og sikkerhetscelle

Sikkerhetscelle og sikkerhetsseng kan kun brukes hvis det er strengt nødvendig, og hvis mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller åpenbart vil være utilstrekkelig. Tiltaket må være forholdsmessig. Tvangsmidlene er regulert i straffegjennomføringsloven § 38.

Bruk av sikkerhetsseng eller en plassering på sikkerhetscelle kan bare ha som formål å:

- a) avverge et alvorlig angrep eller skade på person
- b) hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom eller

⁴ Se Ahmad og andre mot Storbritannia, avsnitt 212.

⁵ Forvaltningsloven § 16, jf. straffegjennomføringsloven § 7.

⁶ Se Babar Ahmad mfl mot Storbritannia, avsnitt 212 og Onoufriou mot Kypros, avsnitt 71-81.

c) hindre alvorlige opptøyer eller uroligheter.

Tiltakene kan kun brukes for å hindre fremtidige hendelser. Slike tiltak kan altså aldri brukes som straff eller disiplinærreaksjon. Sikkerhetscelle og sikkerhetsseng kan bare brukes i ekstraordinære og svært alvorlige situasjoner. Sikkerhetsseng bare kan brukes for å hindre alvorlig selvskading.⁷

5 Nødvendighetsvurderingen

Staten er forpliktet til å organisere sine fengselssystemer på en måte som sikrer innsattes verdighet, uavhengig av økonomiske eller praktiske utfordringer.⁸

Straffegjennomføringslovens §§ 37 og 38 krever at utelukkelse må være nødvendig og at bruk av tvangsmidler må være strengt nødvendig. Bestemmelsene pålegger videre kriminalomsorgen å foreta fortløpende vurderinger av om grunnlaget for tiltaket fortsatt er til stede.

For tiltak som er legitimt begrunnet, etablerer også EMK artikkel 3 en grense, i den grad tiltakene i form, intensitet eller varighet går lenger enn nødvendig.⁹ Praksis fra EMD krever dessuten at det etableres et system for regelmessig monitorering av innsattes helsetilstand, for å sikre at fortsatt isolasjon er forenlig med denne.¹⁰

For at det skal være nødvendig med utelukkelse fra fellesskap, kreves det etter praksis fra EMD at det foreligger ekstraordinære omstendigheter. Utelukkelse skal besluttet som en siste utvei og for kortest mulig tidsrom. I tillegg må den innsattes helsetilstand alltid hensyntas.¹¹ Ved lengre perioder med isolasjon må det kunne fremlegges "compelling reasons" for at det foreligger slike ekstraordinære omstendigheter.¹²

Avhengig av grunnlaget for beslutning om utelukkelse fra fellesskap eller innsettelse på sikkerhetscelle/bruk av sikkerhetsseng finnes det ulike tiltak som kan oppnå formålet med tvangsbruken, og som samtidig er mindre inngripende. Eksempler på slike tiltak er:

- Visitasjon av innsattes celle
- Fjerning av gjenstander fra innsattes celle
- Flytting av innsatte til annen celle eller avdeling
- Rivesikkert tøy
- Overføring til helsetjeneste
- Midlerede, passiviserende tvangsmidler
- Hel eller delvis utelukkelse (fremfor innsettelse på sikkerhetscelle/bruk av sikkerhetsseng)

Listen er ikke uttømmende.

⁷ Se KDIs retningslinjer til straffegjennomføringsloven 38.7.

⁸ Se Mursic mot Kroatia, avsnitt 100.

⁹ Jf. HR-2017-1127-U.

¹⁰ Se Csullog mot Ungarn.

¹¹ Jf. blant annet Jeanty mot Belgia, avsnitt 117.

¹² Se Schmidt og Smigol mot Estland, avsnitt 134-139.

Det er verdt å merke seg at forsøk på dialog ikke alene oppfyller kravet om å vurdere mindre inngripende tiltak. Hvis alternative og mindre inngripende tiltak kunne oppnådd formålet med tvangsbruken, tilsier det at vilkåret om nødvendighet ikke var til stede.

6 Forholdsmessighetsvurderingen

Ved vurderingen av om et tvangstiltak er forholdsmessig, skal det alltid foretas en konkret og individuell vurdering av belastningen tiltaket medfører for den innsatte. Det må være et rimelig forhold mellom belastningen for den innsatte og skaderisikoen den innsatte utgjør eller selv er utsatt for.¹³ For å vurdere tvangstiltakets belastning for den innsatte vil ofte følgende dokumenter være relevante:

- Vedtak
- Legejournal
- Dom
- Hendelsesrapporter
- Ukeplan for utelukket innsatt¹⁴
- Protokoll for bruk av sikkerhetscelle/sikkerhetsseng
- Tilsynsjournal/tilsynsprotokoll
- Kompis-journal
- Eventuelle tidligere vedtak

Det kan også være aktuelt å innhente andre relevante opplysninger, avhengig av sakens karakter.

Det er viktig å være oppmerksom på at langvarig bruk av tvangsmidler kan medføre at tiltak som opprinnelig var lovlige etter hvert blir uforholdsmessige, og dermed ulovlige. Kontroller derfor at forholdsmessighetsvurderinger gjøres/ble gjort fortløpende, og at tiltaket avsluttes/ble avsluttet når det ikke lenger fremstår som forholdsmessig.

¹³Se Europarådet: Komiteen for torturforebygging (CPT), 21st General Report (2011) avsnitt 55 a.

¹⁴ Se KDI 3/2023.

7 Eksempler

7.1 Fristavbrytende klage

[Fengsel]

Inngitt per epost

I kopi:

Ansvarlig advokat: [Navn]
[dato]

FRISTAVBRYTENDE KLAGE - [NAVN KLIENT], FØDT [FØDSELSDATO]

Jeg representerer [NAVN KLIENT].

[NAVN KLIENT] klager med dette på vedtak av [DATO] der [han/hun] ble [TVANGSTILTAK].

En utfyllende og begrunnet klage vil bli oversendt innen [DATO].

[Kort begrunnelse for behovet for mer tid.]

Jeg kan kontaktes på telefon [NUMMER] eller [EPOST].

Med vennlig hilsen
[ADVOKATAFIRMA]

[Ditt navn]
[Tittel]

7.2 Begrunnelse til klage (ISOLASJON)

[Fengsel]

Inngitt per epost

I kopi:

Ansvarlig advokat: [Navn]

[dato]

BEGRUNNELSE TIL KLAGE OVER VEDTAK OM ISOLASJON AV [NAVN KLIENT], FØDT [FØDSELSDATO]

Jeg representerer [NAVN KLIENT]. [Han/hun] ble ved vedtak av [DATO] utelukket fra fellesskap og plassert på [AVDELING]. Jeg innga fristavbrytende klage [DATO].

[NAVN KLIENT] ble isolert fordi [han/hun] [FAKTUM].

[Argumentasjon for hvorfor dette ikke skulle blitt besluttet].

Jeg peker på at isolasjon er svært skadelig, noe som er påpekt av internasjonale- og nasjonale kontrollorganer i mange år. Sivilombudet har i sin særskilte melding til Stortinget, 4. mars 2025, omtalt isolasjon som et alvorlig, inngripende og helseskadelig tiltak som kun kan brukes i ekstraordinære tilfeller, som en siste utvei og for så kort tid som mulig.

På denne bakgrunn påklages vedtaket. Det var ikke nødvendig og forholdsmessig å isolere [NAVN KLIENT] på bakgrunn av episoden som fant sted. I stedet skulle fengselet [MINDRE INNGRIPENDE TILTAK]. I den konkrete situasjonen som oppstod, hadde fengselet kunnskap til å iverksette mindre inngripende tiltak enn isolasjon og samtidig avverge [FORMÅL].

Jeg kan kontaktes på telefon [NUMMER] eller [EPOST].

Med vennlig hilsen

[ADVOKATAFIRMA]

[Ditt navn]

[Tittel]

7.3 Begrunnelse til klage (SIKKERHETSCELLE)

[Fengsel]

Inngitt per epost

I kopi:

Ansvarlig advokat: [Navn]

[dato]

BEGRUNNELSE TIL KLAGE OVER VEDTAK OM INNSETTELSE PÅ SIKKERHETSCELLE AV [NAVN KLIENT], FØDT [FØDSELSDATO]

Jeg representerer [NAVN KLIENT]. [Han/hun] ble ved vedtak av [DATO] plassert på sikkerhetscelle. Jeg innga fristavbrytende klage i epost av [DATO].

[NAVN KLIENT] ble plassert på sikkerhetscelle fordi [han/hun] [FAKTUM].

[Argumentasjon for hvorfor dette ikke skulle blitt besluttet].

Jeg peker på at isolasjon er svært skadelig, noe som er påpekt av internasjonale- og nasjonale kontrollorganer i mange år. Sivilombudet har i sin særskilte melding til Stortinget, 4. mars 2025, omtalt isolasjon som et alvorlig, inngripende og helseskadelig tiltak som kun kan brukes i ekstraordinære tilfeller, som en siste utvei og for så kort tid som mulig. Se også besøksrapport fra Oslo fengsel, oversendt 11. juni 2025 hvor Sivilombudet uttaler at:

«For å vurdere belastningen for innsatte må særlige sårbarheter som ung alder, fysisk eller psykisk sykdom, kognitiv funksjon og traumehistorikk tas med i vurderingen. Sivilombudet understreker at Mandelareglene forbyr bruk av isolasjon overfor innsatte med psykisk lidelse eller nedsatt funksjonsevne og der tilstanden vil bli forverret av isolasjonen. Det må også tas hensyn til om innsatte har vært på sikkerhetscelle flere ganger i løpet av kort tid, eller om han ellers har vært isolert forut for plasseringen. Slike forhold vil øke risikoen for isolasjonsskader.»

På denne bakgrunn påklages vedtaket. Det var ikke strengt nødvendig og forholdsmessig å plassere [NAVN KLIENT] på sikkerhetscelle på bakgrunn av episoden som fant sted. I stedet skulle fengselet [MINDRE INNGRIPENDE TILTAK].

I den konkrete situasjonen som oppstod, hadde fengselet kunnskap til å iverksette mindre inngripende tiltak enn isolasjon og samtidig avverge [FORMÅL].

Jeg kan kontaktes på telefon [NUMMER] eller [EPOST].

Med vennlig hilsen

[ADVOKATAFIRMA]

[Ditt navn]

[Tittel]

8 Utvalgte dommer

8.1 Høyesterett

HR-2017-1127-U

8.2 Den Europeiske menneskerettighetsdomstolen

Babar Ahmed mfl mot Storbritannia (2012)

Onoufriou mot Kypros (2010)

Csullog mot Ungarn (2011)

Julin mot Estland (2012)

M.S. mot Kroatia (2015)

Mursic mot Kroatia (GC 2016)

A.T. mot Estland (nr. 2 2018)

Jeanty mot Belgia (2020)

Schmidt og Smigol mot Estland (2023)

Vukusić mot Kroatia (2023)